

- 8) Розмір (мм, вертикаль x горизонталь).
- 9) Ключові слова.
- 10) Тезаурус.

Таким чином, проект «Розробка системотехнічних засад та формування електронної бази даних «Українська іконографія» є комплексною багатоаспектною науковою розробкою. Його особливістю є орієнтація на детальний науковий опис електронних зображень. У ході реалізації проекту відпрацьовуються й корегуються методичні підходи, технічні рішення, технологічні схеми. Результатом проекту, поряд з інформаційними продуктами – електронними базами зображень, що є вирішенням багатьох дослідницьких та видавничих проблем, стане технологічна схема створення електронних зображень.

Примітки

¹ Никишин, Н. А. Информационный менеджмент как технология организации музейной деятельности / Н. А. Никишин, А. В. Лебедев // Музей будущего: информационный менеджмент / сост. А. В. Лебедев. – М., 2001. – С. 7–16.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – С. 395.

³ Дениско, Л. Іконографія в колекції рідкісних видань відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] / Л. Дениско // Наукові праці / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 212.

⁴ Там само.

УДК 929(477)

Юлія Вернік,

наук. співробітник НБУВ

Олексій Вернік,

Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України,

канд. психол. наук

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕРФЕЙСУ КОРИСТУВАЧА БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ ВЕБ-СИСТЕМ

Здійснено аналіз сучасних тенденцій у побудові користувацького інтерфейсу біобібліографічних веб-систем. Розглянуто особливості сприйняття форми, кольору та тексту з урахуванням соціокультурних і буденних уявлень користувачів.

Розвиток сучасних інформаційних технологій та комп'ютеризація суспільства створюють організаціям і установам сприятливі умови для представлення власних ресурсів в інформаційному просторі, що значною мірою реалізується за допомогою веб-сайтів. Актуальною стає проблема їх зручного, природного й естетичного створення і використання.

Необхідність оперативного доступу широкого кола спеціалістів до різних біографічних даних, в тому числі аудіо, відео й іконографічної інформації, посилання на бібліографічні джерела, їх місцезнаходження обумовлює потреби у створенні відповідної комп'ютерної системи. Як слушно відзначають українські біографісти О. М. Яценко, Т. В. Куриленко та Н. І. Мельник: «...інформація про друковані джерела з цієї тематичної області є недостатньою, зважаючи на відсутність не тільки сучасної, з точки зору технічних і технологічних рішень – загальнодержавної бази даних (далі БД) джерел з біографістики, але й традиційних – спеціальних ретроспективних та поточних бібліографічних покажчиків, які б систематизували відомості саме про джерела з біографістики» [10].

Актуальність створення біобібліографічного веб-сайту Інституту біографічних досліджень НБУВ обумовлено такими причинами:

- обмеженість доступу до біобібліографічної інформації української культури як спеціалістів, так і широкого кола звичайних користувачів;

- мала актуалізованість зв'язків і обміну інформацією між вітчизняними науковцями – біографістами і бібліографами;

- певна закритість (недоступність) інформації про діячів української культури для користувачів з-за меж України;
- недостатня забезпеченість відповідною інформацією спеціальних груп, насамперед, етнічних меншин;
- представленість установ і організацій біобібліографічного спрямування (Інститут біографічних досліджень НБУВ, Українське біографічне товариство, Українська віртуальна біографічна лабораторія тощо) в міжнародному інформаційному і науково-культурному співтоваристві Інтернет.

В ході реалізації вищевказаних функцій однією з основних проблем стає психологічне забезпечення процесу розробки інтерфейсу користувача. Відзначимо позицію Л. П. Щедровицького та А. А. Пископпель [9] щодо некоректності з психологічного погляду використання словосполучень «взаємодія людини та комп'ютера», «розподіл функцій між людиною та комп'ютером» тощо. Адже діяти, тобто мати потреби, усвідомлювати мету, може лише людина. Відтак комп'ютер у даному разі розглядається *лише* як засіб діяльності людини, а взаємовідносин «людина-комп'ютер» характеризується через опозицію «діяльність—засіб».

Отже, *об'єктом* нашого дослідження є діяльність людини, опосередкована комп'ютерною технікою, а *предметом* – соціально-психологічні аспекти побудови інтерфейсу користувача в біобібліографічних веб-системах. *Мета дослідження* – аналіз теоретичних підходів щодо виявлення психологічних особливостей розробки користувацького інтерфейсу в біобібліографічних веб-системах.

Інтерфейс користувача – *це сукупність способів управління комп'ютером для виконання потреб людини*, що є не тільки (й стільки) сукупністю зображень на екрані монітора та комбінацією клавіш на клавіатурі чи рухів і натискань «миші».

В аналізі психологічних особливостей розробки користувацького інтерфейсу ми пропонуємо виділяти дві базові складові – «інформаційну» та «природну», що відповідають подвійній природі будь-якого інформаційного об'єкта – з одного боку, він є елементом інформаційного простору, а з іншого – образом реальних (матеріальних чи соціальних) об'єктів. Тому й при розробці інтерфейсу користувача біобібліографічної веб-системи слід орієнтуватися на відповідні елементи.

Інформаційна складова виявляється, зокрема, у засобах (інструментах), що надаються розробникам сайтів, і загальних тенденціях «сайтобудування».

Основні умови вдалого функціонування веб-сайту:

- скомпонована внутрішня структура;
- глибока змістовна наповненість;
- проста користувацька логіка;
- постійна підтримка і оновлення.

Проблеми, що постають на шляху сайтобудування, обумовлені недостатньою розробленістю нормативної, теоретичної і методичної бази, дефіцитом у професійному біобібліографічному середовищі підготовлених фахівців, які б володіли також й спеціальними знаннями і навичками стосовно інформаційно-комп'ютерних технологій, зокрема сайтобудування.

Аналіз біобібліографічних веб-ресурсів найчастіше здійснюється за двома напрямками – *структурним* і *змістовним*.

У свою чергу за структурою веб-сайти поділяються на:

- багаторівневі корпоративні (повнофункціональні ресурси з власним доменним іменем);
- багаторівневі розділи на веб-сайтах (зазвичай так побудовані ресурси відомчих бібліотек);
- веб-сайти, які мають мінімум довідкової інформації про бібліотеку та доступ до електронних ресурсів (з власним доменним іменем).

За змістом веб-ресурси можна поділити на ілюстративні (дані про організацію) та інформативні (де крім попередніх даних користувачам доступні й інформаційні ресурси).

Разом з тим, кількість відвідувань сайту хоча й інформує про його затребуваність, однак, не є свідченням належного задоволення інформаційних потреб користувачів.

Фахівці з сайтобудування вважають основними факторами побудови веб-систем такі:

- глибина змісту (на веб-сайті повинна бути представлена: бібліографічна, фактографічна, реферативна повнотекстова інформація);
- зовнішні динамічні зв'язки (відсилки до інших електронних документів, джерел, сайтів);
- надійність (ознаками надійності і значимості веб-сайту як джерела інформації є знак копірайту та інформація про поновлення);
- стабільність інформаційних ресурсів (вважається, що навіть ті матеріали, які втратили актуальність, повинні переводитися в архівну частину сайту – це забезпечує необхідну інформаційну міцність);
- оперативність відновлення інформації (створення сайту – це процес, який триває доти, поки веб-сайт знаходиться в Інтернеті);
- мовні критерії (коректним вважається наявність щонайменше двох

іншомовних версій – на мовах міжнародного спілкування; для України – російська і англійська);

- наявність зворотного зв'язку з користувачем;
- легкість навігації та доступність для користувачів;
- єдиний дизайн (просто, лаконічно оформлені сторінки сайтів, на думку фахівців, є більш привабливими для користувачів, ніж ті, у яких використана велика кількість мультимедійних та графічних додатків, що уповільнює доступ. Необхідний розумний баланс між об'ємами графічної та текстової інформації).

Також можуть бути проблеми, пов'язані насамперед зі сприйняттям сайту. Це, зокрема, проблема сприйняття *кольорових гам, форм, пропорцій і розміщення*.

Говорячи про психологічний вплив *кольору*, важливо враховувати дві його складові (*соціокультурну* та *біологічну*, іноді додають й *особистісну*) або символізм і психофізіологію кольору.

Факти символічного застосування кольорів можна розглянути на прикладі чорного та білого. В західній культурі чорний колір сприймається як серйозний, драматичний, часом сумний. При використанні чорного кольору в проектуванні сайту часто звучать попередження про його пригноблюючу дію (скажімо, сайти готичного спрямування). Традиційно чорний – це колір трауру. А білий колір, навпаки, асоціюється з чистотою, миролюбністю, оптимізмом. Тому вінчальне плаття в західних країнах традиційно білого кольору. Проте, в деяких країнах Сходу саме білий, а не чорний, є кольором трауру.

Відзначимо, що символізм і міфологія кольору описується в різних дослідженнях по-різному (див., зокрема, [7;5]. Найпопулярнішою в психології на сьогодні є символіка кольору, запропонована М. Люшером [6].

Разом із відмінностями у символіко-міфологічному значенні різні суспільства, культури приписують одному і тому самому кольору схожі властивості. Так, К. Леві-Стросс [4] вважає, що кольори представляють традиційну основу людини з моменту виникнення цивілізації. Тобто кожному кольору властиві певні якості, що лежать більш глибоко – на психофізіологічному (біологічному) рівні.

Згідно [6], кольори у людини пов'язуються з біологічною активністю. Так, *темно-синій* асоціювався у наших пращурів із ніччю, коли вони відпочивали. *Яскраво-жовтий* – колір сонячного дня, надії й активності. Для будь-якої високоорганізованої тварини активність виступає у двох видах: ініціативи, «атаки» (вона наздоганяє жертву) – *червоний* колір; її наздоганяють, вона захищається – *зелений* колір.

Експерименти, проведені М. Люшером, довели, що чистий червоний колір стимулює нервову систему: артеріальний тиск у досліджуваних підвищується, збільшується частота дихання та серцебиття. Чистий синій колір має заспокійливий ефект: тиск падає, дихання та серцебиття стають рідшими.

При розробці сайту важливі не так окремі кольори, як їхнє поєднання. Власне, йдеться про взаємну доповнюваність і несумісність кольорів у сприйнятті користувача.

Сприйняття *форми (контурів)* є найскладнішим процесом зорового сприйняття. Нині не існує однозначного підходу щодо розуміння його механізмів і складових.

Водночас існує багато досліджень щодо зв'язку сприйняття форм і психо-емоційних станів людини. Саме ця проблема відіграє важливу роль у сприйнятті сайту користувачем. Досить цікавими є дослідження зв'язку між сприйняттям базових плоских геометричних форм (квадрата, трикутника та кола) й психологічним станом, що вимірюється за параметрами *оцінки* (добре – погано), *активності* (активний – пасивний) і *спрямованості* («Я» – інше) [2]. Згідно з результатами виявлено, що найпозитивніше сприймаються форми, що мають коло або заокруглений квадрат у вертикальному розрізі, а негативно – трикутник в основі з квадратом у розрізі та форма куба. Також виявлено залежність між спрямованістю на себе, на пізнання та перевагою форми кола.

Тобто на емпіричному рівні було доведено, що позитивно й особистісно спрямовано сприймаються круглі та кругло-квадратні форми. Це також підтверджується й гіпотезою про природність і штучність форм: у навколишньому світі (у світі природи) людину оточують здебільшого плавні контури, неперервні плавні лінії. Отже, гармонійно та комфортно вона відчуває себе за відсутності кутів і ламаних ліній, що є винятково штучним продуктом.

Усі вищеназвані складові сайту можуть бути віднесені до популярного в інформаційних технологіях терміну «юзабіліті» (дослівно «використаність», «можливість бути використаним») – поняття в мікроергономіці, що позначає спільний ступінь зручності предмета при використанні; термін близький до терміну «ергономічність»*.

Тепер розглянемо другу складову біобібліографічної веб-системи –

* На сьогодні юзабіліті використовується як синонім «ергономічності» в контексті таких продуктів, як побутова електроніка чи засіб зв'язку. Даний термін було визначено в міжнародній організації стандартів ISO 9241-11.

як образу об'єктів або явищ матеріального чи соціального світу. Для виявлення соціальних об'єктів визначимо соціальні функції системи, що розробляється:

- доступ до різних знань (інформації) біобібліографічної спрямованості;
- робота професійних біографістів і бібліографів із конкретними біографічними даними;
- популяризація біографістики;
- представлення соціальної організації в світовому інформаційному просторі.

Відповідно до вищенаведених функцій можна визначити відповідні **метафори** та **ментальні моделі** буденної свідомості, а також **соціально-психологічні характеристики** користувачів системи.

Метафора (зокрема візуальна метафора) є предметом вивчення кількох наукових дисциплін, зокрема, філології, філософії, наукознавства. Є декілька підходів не тільки до її вивчення, а й до самого її визначення. Сучасний підхід розглядає метафору як основну ментальну операцію, як спосіб пізнання, структуризації та пояснення світу. Суть метафори полягає в осмисленні та переживанні явищ одного роду в термінах явищ іншого роду.

Використання метафор як образного зближення понять стало необхідним з самого початку існування сучасної обчислювальної техніки оскільки були потрібні засоби опису нових явищ і об'єктів. Терміни для цих описів довелося вибирати та запозичувати за зовнішньою і / або функціональною схожістю. Так, файл як шухляда картотеки, потім файл як шухляда для зберігання перфокарт, що містять дані, нарешті, просто файл даних, або поняття блок-схеми як принципової схеми приладу або електронного пристрою переноситься на схему, що описує блокову структуру програми тощо.

Основна роль метафори інтерфейсу полягає в тому, що вона сприяє кращому розумінню семантики взаємодії та забезпечує візуальне представлення діалогових об'єктів і визначає набір маніпуляцій користувача з ними.

У нашому випадку відповідно до названих функцій можна запропонувати метафори: «портал» (коридор із багатьма дверима у різні кімнати, *читай* світи); «бібліотечний фонд» як основне місце роботи бібліографа; «науково-популярне видання ЗМІ» як поширення наукових досягнень і знань в масову свідомість; «соціальна організація» або «інститут».

Ментальні моделі є структурами або організацією даних, функцій,

завдань, ролей і людей в групі на робочому місці, на відпочинку або в дорозі. Прикладом споріднених, але не ідентичних типів ментальних моделей є призначені для користувача моделі (включаючи поняття персон, цілей, потреб, бажань, ролей тощо): когнітивні, цільові та дизайнерські. Ментальні моделі демонструють ієрархії змісту, інструментів, специфічних функцій, медіа-засобів, ролей, цілей, завдань тощо. Деякі фахівці оперують поняттями «цільового дизайну», «призначеного для користувача дизайну», «програмного дизайну» тощо. Ці установки підкреслюють важливість детального аналізу різноманітності ментальних моделей.

Одним із сучасних засобів побудови ментальної моделі є *уніфікована мова моделювання (UML)*, що представляє графічні засоби для створення візуальних моделей інформаційних комп'ютерних систем, основою яких є діаграма. В UML виділяється чотири типи складових моделі – *структура, поведінка, групування, аотації*.

У відповідності до вказаних вище соціальних функцій, які виконує біобібліографічна веб-система, можна виділити типи її користувачів і їхні характеристики. Загальна методологія виокремлення індивідуальних особливостей полягає у розгляді трьох / чотирьох психологічних блоків індивіда – когнітивно-інтелектуальний, мотиваційно-потребовий, емоційно-чуттєвий і комунікативний. У першому блоці виділяється:

- загальний інтелектуальний рівень;
- професійна компетентність і культура;
- тип інтелектуальної властивості (гуманітарний чи природничий)
- інформаційна культура (рівень володіння сучасними інформаційними технологіями);
- рівень і особливості розвитку когнітивних процесів (пам'ять, мислення тощо).

Підсумовуючи, відмітимо особливу важливість дослідження основних напрямків розвитку біобібліографічних веб-систем з урахуванням специфіки діяльності біографів і бібліографів та соціально-психологічних аспектів використання людиною комп'ютерної техніки.

Українські біобібліографічні веб-системи набуватимуть все більшого значення в освітній та науковій діяльності, у культурному житті в цілому, що надасть можливість світовій спільноті глибше пізнавати культуру, історію, науковий потенціал України, а науковцям – більш тісно і плідно співпрацювати.

Список використаної літератури

1. *Marcus, A.* Handbook of Human-Computer Interface Design. – Lawrence Erlbaum Associates, 2002. – 480 p.
2. *Бурдина, Н. А.* Архитектурная форма и человек: роль бессознательного в процессах восприятия // Известия вузов, № 6, 2004. – С. 24–39.
3. *Зубинский, А.* Метафоры пользовательского интерфейса // <http://www.grphicon.ru>
4. *Левин-Стросс, К.* Первобытное мышление – исследование особенностей мышления, мифологии и ритуального поведения людей. – М.: «Республика», 1994. – 384 с.
5. *Лосев, А. Ф.* Диалектика мифа. – М.: «Правда», 1990. – 235 с.
6. *Люшер, М.* Какого цвета ваша жизнь. Закон гармонии в нас. – М.: «ИСКР», 2008. – 252 с.
7. *Норрис, С.* «Секреты цветотерапии». – М.: «АСТ», 2004. – 294 с.
8. *Попик, В. І.* Проблеми розвитку біографічних досліджень та формування вітчизняних бібліографічних ресурсів // Українська біографістика. Зб. наук. праць. Вип. 3. – К., 2005. – С. 15–27
9. *Щедровицкий, Л. П., Пископнель, А. А.* Перспективы развития инженерной психологии // «Вестник МГУ». Сер. 14. Психология. – № 1. – 1981. – С. 22–32.
10. *Яценко, О. М., Куриленко, Т. В., Мельник, Н. І.* Комп'ютерна база даних «Джерела національної біографістики» і перспективи її використання для інформаційно-бібліографічного забезпечення біографічних досліджень // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2002. – Вип. 8. – С. 404–410.

УДК 027.625(477):004

Наталія Марченко,

старший науковий співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

ПЕРСОНОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ НА САЙТАХ ДИТЯЧИХ БІБЛЮТЕК

Нині в Україні широко дискутуються питання біографістики та біографіки¹, зокрема й щодо представлення біографічних документів в електронному варіанті². Важко не погодитися з думкою В. І. Попика стосовно того, що «у науковому плані питання про те, яку конкретно роль відіграє біографічна інформація в науці та в суспільстві, в чому полягають механізми її функціонування та впливу, які тенденції у цій галузі спостерігаються, в яких оптимальних формах і для чого вона повинна накопичуватися, для кого і як розповсюджуватися, хто є її споживачем — в соціальному, освітньому, віковому, професійному розрізах, які історичні постаті цікавлять спеціалістів і простих читачів, що вони шукають в їхніх біографіях і багато інших запитань залишаються на наш час все ще не тільки не вирішеними, а й недостатньо заявленими»³. Саме постановка, окреслення та вирішення означених і супутних проблем, а не механічне накопичення та аналіз документів, лежать в основі створення Українського національного біографічного архіву (УНБА), над яким нині працює Інститут біографічних досліджень НБУВ спільно з Українським мовно-інформаційним фондом НАН України. Належне місце в УНБА мають посісти й персоналії провідних діячів у галузі книговидання для дітей. (А це не лише майстри слова, а й ілюстратори, перекладачі, журналісти, методисти, упорядники, критики та видавці.) Водночас у перспективі УНБА має містити посилання на адаптовані для шкільного (зокрема й суто дитячого) вжитку біографічні документи та відомості, давати змогу виокремлювати з масиву персоніологічних даних інформацію про дитинство, виховання та навчання, батьківство та педагогічні погляди особи. Ці завдання потребують значної попередньої роботи не тільки з погляду джерелознавства, а й щодо з'ясування термінологічної та поняттєвої бази міжпредметного наукового поля, що нині окреслюється визначеннями «дитяча література», «видання для дітей», «коло дитячого читання», «видання для шкільного вжитку» та щодо вироблення просопографічно та педагогічно внормованих методик адаптації для дитячого сприйняття біографічної інформації.